

วารสารไทย-ญี่ปุ่นศึกษา ฉบับเดือนสิงหาคม 2540

ทิศทางเศรษฐกิจและการเมืองของ

ญี่ปุ่นและผลกระทบต่อไทย

ทางด้านการค้าและการลงทุน*

ดร. สมพงษ์ วนภา**

* บทความนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกในวารสารไทย-ญี่ปุ่นศึกษา ฉบับเดือนธันวาคม 2535 ทางบรรณาธิการได้นำมาตีพิมพ์อีกครั้ง เพื่อรวมในวารสารเล่มนี้

** ผู้อำนวยการกองเผยแพร่และบริการ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI)

ทิศทางเศรษฐกิจและการเมืองของ ญี่ปุ่นและผลกระทบต่อไทย ทางด้านการค้าและการลงทุน

1. หลังการประชุมประเทศกลุ่ม G5 ที่โรงแรม PLAZA นครนิวยอร์ก เมื่อเดือนกันยายน 2528 ซึ่งได้กำหนดให้มีการปรับปรุงค่าของเงินเยน ให้สมจริงตามราคาตลาดเป็นต้นมามีผลทำให้ค่าของเงินเยนได้รับการปรับตัวให้สูงขึ้นอย่างมากมายและรวดเร็วในระยะปี 2529-2532 ก่อให้เกิดแรงผลักดันอย่างรุนแรงให้อุตสาหกรรมที่สูญเสียความสามารถในการแข่งขันในญี่ปุ่นต้องย้ายฐานการผลิตไปยังต่างประเทศที่มีต้นทุนการผลิตถูกสำหรับภูมิภาคเอเชีย บริษัทญี่ปุ่นนิยมเลือกลงทุนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศอาเซียน ในช่วงระยะเวลา 5 ปี ระหว่างปี 2529-2533 ญี่ปุ่นเลือกลงทุนในประเทศไทยสูงที่สุด มีจำนวนรวมกัน 10,102 ล้านดอลลาร์ เปรียบเทียบกับอินโดนีเซีย 4,117 ล้านดอลลาร์ มาเลเซีย 1,378 ล้านดอลลาร์ และฟิลิปปินส์ 630 ล้านดอลลาร์ นอกจากค่าเงินเยนแพงแล้ว มีปัจจัยอื่นอีกอย่างน้อย 3 ประการ ที่ผลักดันให้บริษัทญี่ปุ่นเร่งลงทุนในต่างประเทศ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว คือ ประการที่ 1 ญี่ปุ่นมีปัญหา TRADE FRICTION กับสหรัฐอเมริกาและประชาคมยุโรป เพื่อบรรเทาปัญหานี้ บริษัทญี่ปุ่นย้ายฐานไปผลิตในประเทศอื่น หรือในประเทศนั้น ๆ เอง ก็จะลดภาวะการเกิณดุลการค้าของญี่ปุ่นลงได้ ประการที่ 2 โดยที่โครงสร้างประชากรญี่ปุ่นมีลักษณะของการก้าวสู่ประชากรอาวุโสสูงขึ้นมาก คาดว่าภายในปี 2563 หนึ่งในสี่ของประชากรญี่ปุ่นจะมีอายุเกิน 65 ปี ในสภาพการณ์เช่นนี้ทำให้ญี่ปุ่นประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานซึ่งกำลังทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นทุกปี จึงต้องเคลื่อนย้ายการผลิตไปหาแหล่งที่มีแรงงานมาก และราคาถูก ประการที่ 3 มีการแข่งขันอย่างรุนแรงจากประเทศ NIES โดยเฉพาะฮ่องกง เกาหลี และได้หวัน ในกลุ่มสินค้า LOW END และ MEDIUM END บริษัทญี่ปุ่นจำต้องย้ายฐานการผลิตไปประเทศที่มีต้นทุนการผลิตราคาถูก เพื่อดำรงความสามารถในการแข่งขันของตนไว้

2. เศรษฐกิจของญี่ปุ่น สามารถปรับตัวให้เข้ากับภาวะเงินเยนแพงได้อย่างสัมฤทธิ์ผล ก่อให้เกิด HESEI BOOM มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง นับแต่ปี 2530 กว่า 50 เดือนติดต่อกัน ซึ่งยาวที่สุดนับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม นับแต่ช่วงหลังของ 2534 เศรษฐกิจได้ชะลอตัวลงและเข้าสู่ถดถอยจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากระยะเวลาการเติบโตเร็วของเศรษฐกิจระยะก่อนมีการพองตัวในลักษณะพองเศรษฐกิจ (BUBBLE ECONOMY) โดยมีการเพิ่มขึ้นของราคาอสังหาริมทรัพย์ และราคาหลักทรัพย์ในตลาดหุ้น

อย่างรวดเร็วและมากมายไม่สมเหตุสมผลกับปัจจัยพื้นฐาน (FUNDAMENTALS) เมื่อฟองเศรษฐกิจที่พองตัว โดยไร้เหตุผลทางเศรษฐกิจแตกกระเบิด จึงก่อให้เกิดปัญหาการซบเซาในตลาดอสังหาริมทรัพย์และตลาดหุ้นตามมา และโยนไปถึงภาคการเงิน โดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์ ก่อให้เกิดการชะลอตัวและปรับตัวของเศรษฐกิจไปสู่การเติบโตที่สมจริงมีเสถียรภาพ และปราศจากเงินเฟ้อ ทั้งนี้เนื่องจากญี่ปุ่นมีพื้นฐานเศรษฐกิจ (ECONOMIC FUNDAMENTALS) ที่แข็งแกร่งที่สุดในกลุ่มประเทศพัฒนาและคาดว่าจะการปรับตัวในช่วงปัจจุบันจะไม่มีปัญหา

การชะลอตัวทางเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นมีผลทำให้การลงทุนในต่างประเทศของญี่ปุ่นชะลอตัวตามไปด้วย ในปีงบประมาณ 2534 (เม.ย. 34 - มี.ค. 35) การลงทุนของญี่ปุ่นลดลง 26.5% ซึ่งส่งผลให้การลงทุนของญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียลดลงด้วย แม้ว่าจะมีการเพิ่มการลงทุนในมาเลเซีย และอินโดนีเซียก็ตาม สำหรับประเทศไทย ในช่วงปีดังกล่าวได้รับการลงทุนจากญี่ปุ่นน้อยกว่าประเทศทั้งสองเป็นครั้งแรกในระยะ 4 ปี ที่ผ่านมา

3. ในบรรดาประเทศอาเซียน ยกเว้นสิงคโปร์ในระยะ 5 - 6 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบความสำเร็จในการดึงดูดการลงทุนจากญี่ปุ่นสูงสุด การลงทุนของญี่ปุ่นในระยะนี้มีมูลค่าสูงกว่าการลงทุนสะสมในระยะ 30 ปีที่ผ่านมา รวมทั้งก่อให้เกิดการปรับฐานและโครงสร้างอุตสาหกรรมไทยอย่างใหญ่หลวง ลักษณะการลงทุนของญี่ปุ่นที่เข้ามาในช่วงนี้มีลักษณะพิเศษหลายประการ คือ

- 3.1 เป็นการผลิตขนาดใหญ่ (LARGE SCALE PRODUCTION) มุ่งส่งออกไปตลาดโลก
- 3.2 โครงการส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อส่งออกแตกต่างกับโครงการญี่ปุ่นที่เข้ามาลงทุนใน 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งมีลักษณะเป็นการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า
- 3.3 มีความหลากหลายของชนิดผลิตภัณฑ์ แม้ว่าจะมีการกระจุกตัวของโครงการในหมวดเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ก็ตาม
- 3.4 มีการเชื่อมโยงการผลิตระหว่างบริษัทญี่ปุ่นด้วยกัน ในลักษณะ KERITSU ในเบื้องต้น และขยายไปสู่บริษัทไทยและบริษัทชาติอื่น
- 3.5 โดยที่โครงการเหล่านี้มีขนาดการผลิตใหญ่และมุ่งเพื่อการส่งออก จึงช่วยขยายฐานการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมไทยอย่างกว้างขวาง ทำให้

โครงสร้างการส่งออกของไทยญี่ปุ่นมีส่วนของสินค้าอุตสาหกรรมสูงที่สุดเมื่อเทียบกับประเทศอาเซียนอื่นยกเว้นสิงคโปร์ ในปี 2534 สัดส่วนสินค้าอุตสาหกรรมต่อมูลค่าส่งออกของไทยไปญี่ปุ่นทั้งสิ้น ประมาณ 46%

3.6 JETRO ประมาณว่า ในจำนวนการส่งออกของไทยทั้งสิ้นประมาณ 725,000 ล้านบาท ในปี 2534 เป็นส่วนของบริษัทญี่ปุ่นในไทยประมาณ 21.5%

3.7 ธนาคารแห่งประเทศไทยประมาณว่า การลงทุนทางตรงจากต่างประเทศของไทยระหว่างปี 2528 - 2534 เป็นการลงทุนจากญี่ปุ่น 41%

3.8 หอการค้าญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ เป็นหอการค้าญี่ปุ่นนอกประเทศญี่ปุ่นที่ใหญ่ที่สุด มีสมาชิกเกือบ 1,000 บริษัท

3.9 โดยที่การหลั่งไหลของบริษัทญี่ปุ่นมาลงทุนในประเทศไทยมีจำนวนมากนับแต่ปี 2532 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน จะมีโรงงานอุตสาหกรรมญี่ปุ่นเปิด 1 โรงงานทุก ๆ 3 วัน คาดว่าแนวโน้มนี้จะชะลอตัวในระยะอันใกล้

3.10 ผลของการขยายฐานการผลิตด้านเครื่องไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ในระยะ 5-6 ปี ที่ผ่านมา ทำให้กลุ่มสินค้าประเภทนี้รวมกันมีมูลค่าการส่งออกเป็นอันดับหนึ่งของไทย แซงกลุ่มอุตสาหกรรมผ้าซึ่งเคยครองอันดับหนึ่งมาเป็นเวลานาน

3.11 การลงทุนของญี่ปุ่นในระยะนี้ ก่อให้เกิดการโซ่เชื่อมโยงมูลค่าเพิ่ม (VALUE ADDED CHAIN) ในอุตสาหกรรมไทย ทำให้ไทยสามารถผลิตสินค้าที่มูลค่าเพิ่มสูงสุดตลาดโลกได้มากขึ้น

4. ผลของการขยายตัวของการลงทุนและการค้าโดยการลงทุนจากญี่ปุ่น

ตามข้อ 3 จะทำให้เศรษฐกิจไทยต้องพึ่งพากับเศรษฐกิจของญี่ปุ่นมากขึ้น และเมื่อการพึ่งพาทวีความสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ จะก่อผลเสียในระยะยาว จึงควรมหามาตรการในการปรับเปลี่ยนจากการพึ่งพาฝ่ายเดียว (DEPENDENCE) ไปสู่การพึ่งพา ซึ่งกันและกัน (INTERDEPENDENCE)

5. บรรยากาสการลงทุนของไทยได้เปลี่ยนแปลงไปตามสถานะเศรษฐกิจและ

สิ่งแวดล้อม ไทยเคยเป็นแหล่งผลิตที่ต้นทุนถูกเมื่อ 5-6 ปีที่แล้ว ไม่เป็นจริงในปัจจุบันเสียแล้วเนื่องจากปัจจัยการผลิตได้มีราคาถีบตัวสูงขึ้น ตามความเจริญทางเศรษฐกิจ ค่าจ้างแรงงาน โดยเฉพาะแรงงานระดับกลางและช่างเทคนิควิศวกร ไม่ถูกเหมือนอย่างแต่ก่อน แต่ได้แพงขึ้นมากโดยเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน ค่าที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรม ทั้งการก่อสร้างโรงงานได้ปรับตัวแพงขึ้นมากเช่นกัน ในขณะที่สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน (INFRASTRUCTURE) ก็

ขาดแคลน การชะลอตัวของการลงทุนจากต่างประเทศระยะนี้อาจถือได้ว่าเป็นการปรับตัวหลังจาก INVESTMENT OVERHEATED ในระยะที่ผ่านมา เนื่องจากการลงทุนเพิ่มอย่างมากมายและรวดเร็วในระยะเวลาอันสั้น ควรจะใช้เวลาในช่วงปรับตัวนี้ เร่งการก่อสร้าง INFRASTRUCTURE ที่จำเป็นทั้งทางด้าน HARDWARE และ SOFTWARE ในขณะเดียวกันจำเป็นต้องมุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การส่งเสริมและพัฒนาเทคโนโลยี การปรับสมรรถนะ การรับการถ่ายทอดเทคโนโลยี โดยการเตรียมคนที่มีคุณภาพเหมาะสมให้มีจำนวนเพียงพอและทันเวลา เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว ในระยะต่อไป ไทยจำเป็นต้องไต่บันไดเทคโนโลยีไปสู่การผลิตและขายสินค้าที่มูลค่าเพิ่มสูงขึ้นเป็นลำดับไป การผลิตสินค้าง่าย ๆ ราคาถูก จะไม่สามารถแข่งขันกับประเทศที่มีค่าจ้างแรงงานต่ำ เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน และเวียดนามได้แล้ว

สิ่งที่จะต้องทำควบคู่กันไปคือ การพัฒนาฐานข้อมูล และเครือข่ายทางการค้า เพื่อเป็นเครื่องมือในการขยายตลาด เพื่อรองรับการผลิตของประเทศ และจำเป็นต้องพัฒนาบุคลากรด้านการตลาดต่างประเทศให้มีคุณภาพและความสามารถทัดเทียมประเทศพัฒนาแล้ว จึงจะพึ่งตนเองและสามารถแข่งขันในสังเวียนตลาดระหว่างประเทศได้

Table 1 Trends of Investment in ASEAN Countries by Major Investing Countries

(Unit: Millions of US dollars)

Investing country	Recipient country		Indonesia		Thailand		Philippines		Malaysia		Singapore	
	Amount	Share	Amount	Share	Amount	Share	Amount	Share	Amount	Share	Amount	Share
South Korea												
1986	12.0	1.5	0.9	0.2	0.0	0.0	0.6	0.5	NA	NA	NA	NA
87	23.0	1.6	12.9	0.7	0.7	0.4	0.8	0.3	NA	NA	NA	NA
88	209.0	4.7	109.0	1.7	1.5	0.3	8.9	1.2	NA	NA	NA	NA
89	466.1	9.9	170.7	2.1	17.5	2.2	29.1	2.3	NA	NA	NA	NA
90	723.0	8.3	269.7	1.9	21.2	2.2	60.6	2.6	NA	NA	NA	NA
Five-year total	1,433.1	7.1	563.2	1.8	40.9	1.7	100.0	2.1	NA	NA	NA	NA
Taiwan												
1986	18.0	2.2	35.7	6.2	0.4	0.5	1.9	1.5	NA	NA	NA	NA
87	7.9	0.5	299.2	15.3	9.0	5.4	47.0	15.8	NA	NA	NA	NA
88	910.2	20.5	849.9	13.6	123.4	27.3	146.7	19.1	NA	NA	NA	NA
89	158.2	3.4	867.9	10.9	148.7	18.5	373.8	29.8	NA	NA	NA	NA
90	618.0	7.1	766.1	5.4	140.7	14.6	869.9	37.8	NA	NA	NA	NA
Five-year total	1,712.3	8.5	2,818.8	9.1	422.2	17.2	1,439.3	30.3	NA	NA	NA	NA
Hong Kong												
1986	9.6	1.2	44.8	7.7	7.3	9.3	10.7	8.5	NA	NA	NA	NA
87	134.8	9.3	125.0	6.4	27.7	16.6	11.0	3.7	NA	NA	NA	NA
88	231.4	5.2	474.7	7.6	26.7	5.9	49.4	6.4	NA	NA	NA	NA
89	406.8	8.6	561.5	7.0	132.8	16.5	41.5	3.3	NA	NA	NA	NA
90	993.0	11.3	716.8	5.1	208.3	21.7	50.3	2.2	NA	NA	NA	NA
Five-year total	1,775.6	8.8	1,922.8	6.2	402.8	16.4	162.9	3.4	NA	NA	NA	NA
Singapore												
1986	101.5	12.3	9.5	1.6	0.3	0.4	34.9	27.7				
87	6.0	0.4	64.0	3.3	0.9	0.5	53.7	18.0				
88	240.2	5.4	275.6	4.4	2.4	0.5	65.7	8.6				
89	166.1	3.5	407.0	5.1	23.7	2.9	99.5	7.9				
90	264.0	3.0	590.2	4.2	13.7	1.4	118.7	5.2				
Five-year total	777.8	3.9	1,346.3	4.4	41.0	1.7	372.5	7.8				
NIEs Total												
1986	141.1	17.1	90.9	15.7	8.0	10.2	48.1	38.2	NA	NA	NA	NA
87	171.7	11.8	501.1	25.7	38.3	23.0	112.5	37.8	NA	NA	NA	NA
88	1,590.8	35.9	1,709.2	27.3	154.0	34.1	270.7	35.3	NA	NA	NA	NA
89	1,197.2	25.4	2,007.1	25.1	322.7	40.1	543.9	43.3	NA	NA	NA	NA
90	2,598.0	29.7	2,342.8	16.6	383.9	39.9	1,099.5	47.8	NA	NA	NA	NA
Five-year total	5,696.8	28.2	6,651.1	21.5	906.9	36.8	2,074.7	43.7	NA	NA	NA	NA
Japan												
1986	328.9	39.8	250.7	43.3	22.3	28.5	22.5	17.9	226.8	41.5	NA	NA
87	531.8	36.5	576.6	29.6	28.7	17.2	91.6	30.8	285.4	41.5	NA	NA
88	247.0	5.6	3,045.4	48.7	115.2	25.5	214.2	27.9	343.6	41.7	NA	NA
89	768.7	16.3	3,524.1	44.1	157.7	19.6	393.1	31.3	277.5	33.3	NA	NA
90	2,241.0	25.6	2,704.7	19.1	305.9	31.8	657.3	28.5	390.7	28.5	NA	NA
Five-year total	4,117.4	20.4	10,101.5	32.7	629.8	25.6	1,378.7	29.0	1,524.1	35.8	NA	NA
The United States												
1986	153.8	18.6	40.6	7.0	22.4	28.6	6.6	5.2	203.7	37.2	NA	NA
87	72.7	5.0	172.2	8.8	36.0	21.6	24.3	8.2	258.1	37.5	NA	NA
88	671.8	15.1	673.3	10.8	152.5	33.8	96.4	12.6	291.6	35.4	NA	NA
89	348.0	7.4	549.5	6.9	131.2	16.3	46.8	3.7	266.8	32.0	NA	NA
90	153.0	1.7	1,090.5	7.7	59.5	6.2	69.1	3.0	607.1	44.4	NA	NA
Five-year total	1,399.3	6.9	2,526.1	8.2	401.6	16.3	243.2	5.1	1,627.2	38.2	NA	NA
Total												
1986	826.2	100.0	579.1	100.0	78.3	100.0	125.9	100.0	546.9	100.0	NA	NA
87	1,457.1	100.0	1,949.4	100.0	166.6	100.0	297.6	100.0	687.6	100.0	NA	NA
88	4,434.5	100.0	6,250.1	100.0	451.4	100.0	767.4	100.0	824.0	100.0	NA	NA
89	4,718.8	100.0	7,995.9	100.0	804.2	100.0	1,255.1	100.0	833.5	100.0	NA	NA
90	8,750.0	100.0	14,128.2	100.0	961.3	100.0	2,302.6	100.0	1,368.7	100.0	NA	NA
Five-year total	20,186.6	100.0	30,902.7	100.0	2,461.8	100.0	4,748.6	100.0	4,260.7	100.0	NA	NA
Average growth rate	80.4	-	122.2	-	87.2	-	106.8	-	25.8	-	NA	NA

Notes: All figures are based on the value of approved investment projects. In the case of Singapore and Malaysia, figures include only those invested in manufacturing projects.

Source: Investment statistics drawn from each recipient country.